

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті обґрунтовано структуру інноваційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу, розглянуто основні компоненти даного поняття.

Ключові слова: *інноваційна культура особистості, структура інноваційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу, світоглядні, інформаційні, мотиваційні, креативні, технологічні засади інноваційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.*

В статтє обоснована структура инновационной культуры руководителя общеобразовательного учебного заведения, рассмотрены основные компоненты обозначенного понятия.

Ключевые слова: *инновационная культура личности, структура инновационной культуры руководителя общеобразовательного учебного заведения, мировоззренческие, информационные, мотивационные, креативные, технологические основы инновационной культуры руководителя общеобразовательного учебного заведения.*

In the article the structure of the innovation culture director general educational institution, the basic components of the concept.

Key words: *innovation culture of personality, the structure of innovation culture director general educational institutions, ideological, informational, motivational, creative, and technological foundations of innovation culture director general educational institution.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта супроводжується складними суспільними процесами, що сприяють появі нових феноменів, формуванню інноваційної культури, яка сьогодні розглядається як на рівні закладу або установи, так і на рівні всієї країни.

Особлива увага феномену інноваційної культури особистості приділяється у нормативних документах зарубіжних країн. Основні підходи щодо її формування розглядаються у Плані першочергових заходів щодо інновацій у Європі, підготовленому Комісією Євросоюзу. Концептуальні підходи до розвитку інноваційної культури особистості системно визначено у Хартії інноваційної культури, підписаної діячами науки, культури, освіти, представниками суспільних організацій, органів державної влади Росії.

У Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності в Україні процес формування інноваційної культури визначено як один із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти. Тому формування особистості з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури є першочерговим завданням української освіти. Саме це сприяє посиленню уваги до аналізу проблеми розвитку інноваційної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєве значення для дослідження означеної проблеми мають напрацювання С. Григор'євої, М.Кларіна, Л. Колеснікова, К. Макагон, В. Турченко, А. Ніколаєва, Л.Холодкової, у яких розглядаються теоретико-прикладні основи розвитку інноваційної культури педагогічних працівників. Проблему формування інноваційної управлінської культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) висвітлювали Л. Ващенко, Л. Даниленко, Н. Погрібна та ін. При цьому питання структури інноваційної культури керівників ЗНЗ ще недостатньо розроблене.

Тому метою даної статті є обґрунтування структури та основних компонентів (складових) інноваційної культури керівника ЗНЗ.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна культура органічно пов'язана із поняттям «культура» та є складним об'єктом наукового пошуку. Дослідники розглядають інноваційну культуру педагогічних працівників як систему професійних засобів особистісного розвитку, яка забезпечує інноваційний спосіб їхньої педагогічної діяльності.

На наш погляд, *інноваційна культура керівника ЗНЗ* є складовою його загальної культури. Ми розглядаємо дане поняття як складне інтегративне утворення, яке сприяє появі нових інноваційних ідей у всіх сферах діяльності ЗНЗ, готовності і здатності до підтримки й реалізації інноваційного розвитку закладу [8, с.73].

Це, у свою чергу, дозволяє на новому рівні розглянути структуру інноваційної культури керівників ЗНЗ.

У «Сучасному філософському словнику» поняття «структура» визначається як сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують його відтворення в умовах, що змінюються.

Дослідження проблеми визначення структури різних видів культури особистості, у тому числі й інноваційної, представлені неоднаковими поглядами, жоден із яких не є загальноприйнятим у науці.

Так, дослідники Д.Разуменко, І.Сенча, І.Ісаєв, Р.Миленкова виокремлюють наступні компоненти в структурі культури особистості: когнітивний; операційний, тобто діяльнісний; мотиваційний; особистісний.

Однак, на сьогодні не має єдиного підходу до визначення структури інноваційної культури керівника ЗНЗ. Більшість дослідників розглядають певні аспекти даної проблеми, узявши за основу структуру інноваційної діяльності вчителя (філософський, мотиваційний, рефлексивний, креативний, валеологічний, технологічний компоненти), розроблену О. Козловою. Зміст її

компонентів визначається з урахуванням інноваційного потенціалу управлінської діяльності керівника ЗНЗ.

При цьому необхідно зазначити, що в контексті означеного питання особливу значущість має проблема формування особистості високого рівня інноваційної культури з новим сучасним світоглядом. Директор інституту стратегічних інновацій Російської Федерації А.Ніколаєв вважає, що особистість із високим рівнем інноваційної культури може впроваджувати інновації у професійній діяльності, прогнозувати її наслідки, а також нести за неї відповідальність. Безперечно, людина з такими здібностями, має особливий світогляд.

Категоріальний статус поняття «світогляд» змінювався впродовж всієї історії наукової думки. У філософії означене питання розглядається як сукупність загальних поглядів на світ та місце людини в ньому. У педагогічній думці воно трактується «як форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому» [3, с.299].

Відповідно, світогляд відіграє фундаментальну роль у житті особистості, дає змогу усвідомити своє місце у світі та добирати адекватні дії.

Незважаючи на досить часте вживання в науковій літературі поняття «світогляд», не існує єдиного розуміння щодо його ролі в розвитку особистості, єдиної думки щодо структурних компонентів та складників світогляду.

Р. Миленкова наголошувала на тому, що світогляд як складне утворення містить морально-вольовий, практичний та аксіологічний складники [7, с.48-49]. Морально-вольовий складник світоглядного компонента інноваційної культури керівника ЗНЗ ми розглядаємо як сукупність його поглядів, знань, а також цінностей і морально-етичних норм, що проектуються в управлінські дії, психологічну настанову щодо готовності до забезпечення інноваційного розвитку закладу освіти. Практичний компонент вважаємо результатом сформованих знань та уявлень про світ, що полягає у готовності до постійного саморозвитку з метою забезпечення інноваційного розвитку закладу освіти.

Особливої уваги заслуговує аксіологічний складник світогляду керівника ЗНЗ, представлений сукупністю відповідних цінностей: загальнолюдських, правових, екологічних, соціальних, моральних; цінностей, що характеризують його особистісні якості; цінностей, що створені людством і залучені у процес освітньої та управлінської діяльності на сучасному етапі інноваційного розвитку ЗНЗ.

Відповідно, розвиток інноваційної культури керівників ЗНЗ – це розвиток особистості, яка спроможна розвиватися на світоглядних засадах.

Детальний аналіз проблеми інноваційної культури керівника ЗНЗ потребує обґрунтування *креативних засад* даного поняття. Адже креативність відіграє важливу роль у розвитку інноваційної культури особистості і визначається як багатомірне явище, що включає інтелектуальні, особистісні та соціальні фактори.

Активні дослідження креативності розпочалися на початку 60-х рр. і тривають до сьогодні. Про це свідчать напрацювання М. Гнатка, Л. Єрмолаєвої-

Томіної, В. Козленка, К. Торшиної та ін. Для нашого дослідження особливе значення мають роботи Т. Галич, Л. Подимової, В.Сластьоніна та ін., в яких дана проблема розглядається з позицій інноваційної діяльності педагога.

У психолого-педагогічній науці під креативністю розуміють «здатність суб'єкта до творчості, конструктивного та нестандартного вирішення педагогічних завдань, а також до усвідомлення власного досвіду» [1]. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з погляду наявного досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей. Тому інноваційна культура керівника ЗНЗ безпосередньо передбачає високий рівень розвитку його креативності та творчого потенціалу.

Під креативними засадами інноваційної культури керівника ЗНЗ ми розуміємо сукупність його особистісних якостей, які визначають можливість створення та реалізації моделі інноваційного розвитку закладу освіти, реалізації інноваційних моделей учасниками навчально-виховного процесу.

Мотиваційні засади інноваційної культури керівника ЗНЗ сприяють усвідомленню ним необхідності розвитку інноваційної культури, ефективного управління інноваційним розвитком ЗНЗ. Теоретичні питання мотивації людської поведінки розглядалися у роботах психологів, соціологів, економістів, управлінців. Важливий внесок у дослідження проблеми мотивації праці зробили М. Вебер, А. Маслоу, А. Маршалл, А. Сміт, із вітчизняних учених – М.Кларін, О. Павловська, В. Семиченко, Л. Туріщева.

Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації. Мотивація – це сукупність мотивів, які здійснюють вплив на поведінку людини [5, с.12].

У психологічних дослідженнях мотивація розглядається як рушійна сила поведінки у структурі особистості; акумулятор особистісного досвіду, який виконує роль внутрішнього регулятора майбутніх дій людини. Адже ефективність діяльності людини визначається не лише метою організації, але й власними інтересами. Поведінка людини в організації є наслідком складної взаємодії цілей, потреб та інтересів [6, с.69].

Мотиваційна готовність, сприйнятливість до педагогічних інновацій є важливою якістю керівника ЗНЗ, оскільки лише адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує його ефективну управлінську діяльність і розвиток інноваційної культури.

Не менш важливе значення мають і *інформаційні засади* інноваційної культури керівника ЗНЗ.

Інформація (*від лат. informatio – роз'яснення, викладення, обізнаність*) є одним із найбільш загальних понять науки, що означає декілька відомостей, сукупність певних даних, знань тощо.

Феномен інформації необхідно розглядати як фундаментальну філософську категорію, що завжди пов'язана з важливими філософськими питаннями: співвідношенням буття, мислення і мови; комунікаціями в людському співтоваристві; віртуальній реальності, комп'ютера й Інтернету.

Особливість інформації полягає в тому, що вона є сполучною ланкою для всіх вищезначених проблем.

У зв'язку з розвитком сучасних комп'ютерних технологій, проблема інформації активно обговорюється у вітчизняній і зарубіжній літературі.

Такі вчені, як В. Бондар, Г. Єльнікова, Ю. Конаржевський, В. Маслов, В. Пікельна, М. Поташник, Т. Шамова, науково-організовану і цілеспрямовану роботу з інформацією вважають основою ефективного управління ЗНЗ.

Під інформаційним забезпеченням управління загальноосвітнім навчальним закладом розуміється спеціально організована система збору, обробки, збереження та наступного використання чітко зазначеного комплексу інформації, що відображає і забезпечує реалізацію цілей та завдань управління [4]. Тому інформаційним компонентом (складовою) інноваційної культури керівника ЗНЗ ми вважаємо сукупність знань, понять із теорії та практики інноваційного розвитку ЗНЗ, забезпечення умов для постійного удосконалення учасниками навчально-виховного процесу сукупності знань для здійснення інноваційної педагогічної діяльності.

Сучасні управлінські знання і вміння є засадами для здобуття способів професійної діяльності, котрі визначають *технологічні засади* інноваційної культури керівника ЗНЗ.

У теорії та практиці освіти концептуальні засади технологічного підходу визначили такі українські вчені, як А. Алексюк, В. Бондар, І. Зязюн, В. Лозова, І. Підласий. Освітні технології досліджували С. Гончаренко, В. Євдокимов, О. Пехота, А. Нісімчук, В. Онищук, О. Падалка, В. Паламарчук, І. Прокопенко, О. Савченко, І. Смолюк, С. Сисоєва, О. Янкович та інші.

Поняття «технологія» (*від techne – мистецтво, ремесло, наука та logos – поняття, навчання*) виникло як сукупність знань про способи і засоби обробки матеріалів. Нині технологія – це наука про перетворення матеріалів або інформації з метою впливу на ту чи іншу діяльність або її зміни в цілому.

Л. Ващенко вважає, що будь-яка освітня технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності) [2, с.21]:

- концептуальність (кожній педагогічній технології притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети);

- системність (педагогічна технологія повинна характеризуватися всіма ознаками системи: логіка процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність);

- можливість управління (передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів);

- ефективність (сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти) та ін.

Керівники ЗНЗ повинні оволодіти інноваційними технологіями, під якими вчені розуміють алгоритмізовану систему дій та заходів, що ведуть до

успішного вирішення проблемного завдання шляхом неординарного підходу, нестандартної оцінки ситуації, використання нових методів тощо.

Варто зазначити, що будь-яка технологія є продуктом творчості конкретної особистості. Тому взаємозв'язок технологічних засад із креативними виявляється у площині використання творчих підходів, алгоритмів вирішення управлінських завдань, упровадження інноваційних технологій.

Проте, світоглядні засади взаємодіють із технологічними на рівні цінностей особистості. Саме цінності та мотиви стають детермінантою прийняття управлінських рішень у різних професійних ситуаціях. Взаємодія технологічних та інформаційних засад відбувається на рівні використання інформаційних технологій, що є основою інноваційної діяльності ЗНЗ, а взаємодія технологічних та мотиваційних засад забезпечує ефективну управлінську діяльність керівника ЗНЗ.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми. Таким чином, у ході дослідження проблеми інноваційної культури керівника ЗНЗ нами з'ясовано, що:

– дане поняття розглядається як складова загальної культури керівника і є складним інтегративним утворенням, яке сприяє сприйняттю нових інноваційних ідей у всіх сферах діяльності ЗНЗ, готовності і здатності до підтримки й реалізації інноваційного розвитку закладу;

– структура даного поняття включає чотири сутнісних компоненти (складові): світоглядний, інформаційний, мотиваційний, креативний, технологічний.

Подальше обґрунтування проблеми розвитку інноваційної культури керівника ЗНЗ актуальне в умовах післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2002. – 228 с.

2. Ващенко Л. М. Регіональне управління інноваційними процесами загальної середньої освіти : навч. посіб. / Л. М. Ващенко. – К. : Тираж, 2005. – 30 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

4. Гуменюк В. В. Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до створення і користування системами інформаційного забезпечення : навч. посіб. / В. В. Гуменюк; за ред. Л. І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 272с.

5. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посіб. / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 1998. – 224 с.

6. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О.І. Мармаза. – Х. : Основа, 2005. – 176 с.

7. Миленкова Р. В. Інноваційна культура: методичний супровід формування : навч.-метод. посіб. для організації практичних занять та самостійного вивчення дисципліни / Р. В. Миленкова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 67 с.

8. Мурована Н. М. Інноваційна культура сучасного керівника закладу освіти: теоретичний аспект / Н. М. Мурована // Горизонти освіти. – 2012. – № 2. – С. 71-74.

Дата надходження до редакції: 16.11.2012 р.